

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-9>

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ПОСИЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Дмитро Каденко,

аспірант кафедри парламентаризму

*Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-9811-6962

dkadenko@gmail.com

Анотація. У положеннях наукової статті автор проводить аналіз Національної програми посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства. Методи й прийоми дослідження обрані у відповідності до цілі та завдань наукового дослідження обумовлені особливостями обраної тематики. При написанні статті використано описовий метод у його аналітичній та систематичній спрямованості, а також дефініційний, контекстний, порівняльний, структурний аналіз, інтерпретаційний аналіз змістовного наповнення досліджуваного нормативно-правового документа. Автором відзначено важливість прийняття Національної програми посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства для розбудови інституції громадянського суспільства в сучасних українських реаліях. Визначено переваги та недоліки змістовного наповнення Національної програми. Представлено основні положення, які мають бути передбачені в оновленій версії Програми. У подальшому доцільно акцентувати увагу на моніторинговому відстеженні ефективності Національної програми, щоб сформувані цілісне уявлення про вплив документа на стан взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства.

Ключові слова: демократія, регіональний розвиток, громадська організація, нормативно-правова база, державне регулювання, громадська ініціатива.

THE ROLE OF THE NATIONAL PROGRAM FOR STRENGTHENING THE INTERACTION OF THE STATE WITH CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN BUILDING UKRAINIAN DEMOCRACY

Dmytro Kadenko,

Postgraduate Student at the Department of Parliamentarism

*Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras
Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-9811-6962

dkadenko@gmail.com

Abstract. In the provisions of the scientific article, the author analyzes the National Program for Strengthening the Interaction of the State with Civil Society Institutions. Methods and techniques of research are selected in accordance with the purpose and objectives of research due to the peculiarities of the chosen topic. When writing the article, the descriptive method was used in its analytical and systematic orientation, as well as definitional, contextual, comparative, structural analysis, interpretive analysis of the content of the studied legal document. The author noted the importance of adopting the National Program for Strengthening the Interaction of the State with Civil Society Institutions for the development of civil society institutions in modern Ukrainian realities. The advantages and disadvantages of the content of the National Program are identified. The main provisions to be provided in the updated version of the Program are presented. In the future, it is advisable to focus on monitoring the effectiveness of the National Program in order to form a holistic view of the impact of the document on the state of interaction between the state and civil society institutions.

Key words: democracy, regional development, public organization, normative-legal base, state regulation, public initiative.

Вступ. Загальна демократична тенденція проявляється у тому, що представники різнорівневих владних структур все більше перебувають під кінцеві рішення все частіше приймаються спільними представництвами держави та громадськості. Також все частіше проводяться місцеві референдуми. Тому місцева влада значною мірою орієнтується на виконання рішень, прийнятих громадськістю. Стрімкий розвиток електронної демократії призвів до активізації використання електронних платформ для різноманітних форм участі громадськості.

Враховуючи зміст основних принципів залучення громадськості та сучасні напрямки становлення громадянського суспільства в демократичному просторі як орієнтири для пересічних громадян, можемо визначити необхідні програмні компоненти, реалізація яких реально сприятиме розвитку громадянського суспільства.

Варто відзначити, що навіть факт часткової наявності пріоритетів в Програмі посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства, є підставою сподіватися на реальний внесок у розвиток громадянського суспільства в результаті її реалізації.

Дослідження спрямоване на необхідність виявлення низки унікальних рис організаційно-функціонального гарантування реалізації державної політики, спрямованої на розвиток громадянського суспільства в Україні та проблемні аспекти, які потребують оптимального вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суспільство побоюється сильного поширення антидемократичних тенденцій у сусідніх країнах, підкреслюючи, що це становить серйозну загрозу стабільній взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства, оскільки розхитує усталену систему демократичних норм, призводить до деградації загальної політичної культури. Однак різке збільшення кількості громадських організацій є не лише наслідком сучасних суспільних явищ, воно зумовлено й історичними традиціями української державності, процеси якої сягають глибинного розвитку країни. Це свідчить про високий рівень соціальної активності в сучасному суспільстві, зумовлений, зокрема, домінуванням прагнення істотно стимулювати розвиток демократичних канонів, що панують у провідних країнах світу, і потребує ретельного наукового обґрунтування.

Мета і завдання. Мета дослідження – проаналізувати та визначити роль Національної програми посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства в розбудові української демократії. При цьому необхідним є вирішення ряду завдань: визначити особливості змістовного наповнення Національної програми посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства; охарактеризувати важливість нормативно-правового документу в сучасних українських реаліях; виявити недоліки програми, що потребують вирішення.

Матеріал і методи досліджень. Методи й прийоми дослідження обрані у відповідності до цілі та завдань наукового дослідження обумовлені особливостями обраної тематики. При написанні статті використано описовий метод у його аналітичній та систематичній спрямованості, а також дефініційний, контекстний, порівняльний, структурний аналіз, інтерпретаційний аналіз змістовного наповнення досліджуваного нормативно-правового документа.

У ході дослідження була використана Національна програма посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства.

Результати та їх обговорення. Розвиток демократичної, правової та соціальної держави перебуває у тісному зв'язку з становленням громадянського суспільства як площини громадської діяльності громадян, об'єднаних з метою прийняття спільних рішень, в тому числі гарантування захисту прав та інтересів, здобуття спільного блага, у тому числі у співпраці з представниками державної та регіональної влади, політичними інститутами та бізнесом.

Важливою характеристикою сталості громадянського суспільства є функціонування інститутів громадянського суспільства, що надає можливість громадянам та соціальні угрупованням гарантувати самоорганізацію, представництво, реалізацію та захист прав та інтересів.

Взаємодія представників державної влади та організацій громадянського суспільства розглядається як визначальний показник впровадження демократичних цінностей, відображених у Конституції України, що включають свободу та особисту недоторканність, свободу слова, висловлення поглядів і переконань, релігійний світогляд, свободу об'єднань, залучення громадян до керівництва державою (Конституція України).

Громадянське суспільство є відображенням і захистом для інтересів і цілей різних соціальних об'єднань і громадян. Громадянське суспільство повинно здійснити вагомий внесок у забезпечення стабільності розвитку держави за допомогою надання соціальних послуг, забезпечення роботи соціального підприємництва, зростання обсягів робочих місць та осіб із самозайнятістю, оптимізація бізнес-осередків, боротьба з корупційними проявами, сприяння прозорості функціонування органів державної та регіональної влади, реалізація інших громадсько орієнтованих проєктів. Українські інститути громадянського суспільства відіграють провідну роль у стимулюванні відновлення територіальної єдності та розвитку миру.

Національна програма посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства дійсно є позитивним документом для українських організацій. Він містить амбітні плани щодо створення нових фінансових стимулів для розвитку благодійності та волонтерства, соціального підприємництва та інституційного розвитку громадських організацій. Для реалізації Стратегії уряд має затвердити план заходів із чіткими інструкціями для міністерств та обласних державних адміністрацій, обласні ради мають затвердити програми розвитку громадянського суспільства та створити координаційні ради.

2021 рік був досить позитивним для розвитку громадянського суспільства. Сектор зберіг свою мережу організацій та довіру населення. Крім того, вдалося розвинути благодійну допомогу у сфері охорони здоров'я в боротьбі з епідемією коронавірусу. Організації громадянського суспільства активно долучилися до процесу створення безбар'єрного простору в Україні. Багато пропозицій громадськості враховано в Національній стратегії безбар'єрного простору в Україні, багато організацій увійшли до Координаційної ради з безбар'єрного простору при Кабінеті Міністрів.

Нова Програма базується на баченні ролі та значення громадянського суспільства та принципів його взаємодії з державою, виходячи зі стандартів, закріплених у низці міжнародних документів.

Найважливішим досягненням для інститутів громадянського суспільства у 2021 році стало ухвалення Національної програми сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 роки (Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки»). Цей документ став першим системним правовим документом, у якому відображена позиція представників нової влади що надання підтримки розвитку інститутів громадянського суспільства.

Програма дійсно є важливим досягненням для українських громадських організацій. Вона містить амбітні плани щодо формування системи оновленого стимулювання розвитку благодійності та волонтерства, соціального підприємництва та розвитку громадських інституцій.

Програма буде реалізовуватися на національному та регіональному рівнях у взаємодії з інститутами громадянського суспільства, міжнародними представництвами та іншими зацікавленими установами та організаціями.

Для реалізації Програми уряд має затвердити план заходів із чіткими інструкціями для міністерств та регіональних державних владних представництв, що повинні затвердити власні програми сприяння розвитку громадянського суспільства та створити відповідні координаційні ради.

Порівняння змісту компонентів цілі та окреслення основних задач не дозволяє зрозуміти, як виконання кожного завдання дозволить досягти певної частини цілі. Так, в рамках мети

визначено гарантування результативних процедур залучення громадських інституцій у процес формування та реалізації державної та регіональної політики, вирішенні завдань різного рівня складності та масштабу. Справді, він є найважливішим, оскільки як його активність, так і ефективність значною мірою обумовлює ефективність залучення інститутів громадського суспільства. Тому хоча б одне завдання має чітко вказувати, як цей компонент мети буде реалізований. Але серед представлених задач можна виокремити виключно узагальнене формулювання – гарантування систематичного залучення громадськості у процес формування та реалізації регіональної політики, вирішення проблем місцевого значення. Без уточнення процедур та інструкцій щодо вирішення цього завдання. При цьому загальні вимоги до визначення задач включають доцільність визначати напрямки та інструменти їх виконання. Якби були доповнення на кшталт запровадження нових форм і процедур залучення інститутів громадського суспільства, механізмів врахування їх результатів при прийнятті рішень, як уряд планує забезпечити цю системну участь.

Існує слабка закономірність між проблемами, цілями, завданнями та діяльністю. Наприклад, з метою вирішення проблеми забезпечення оптимальних умов для функціонування та інституційного становлення інститутів громадянського суспільства, активізації їх залученості до соціально-економічного розвитку регіону планується проведення щорічного регіонального конкурсу кращих практик благодійності. Однак визначення основних проблем, не стосується ані соціальної відповідальності компаній, ані соціального підприємництва.

Найбільшою перемогою є те, що законодавці змогли зберегти рамки свободи інститутів громадянського суспільства, незважаючи на півтора десятка різних негативних законопроектів у Верховній Раді. Об'єднавши зусилля, змогли протистояти спробам деяких депутатів обезцінити громадську діяльність, прирівнявши її до комерційного лобіювання або спроб уряду ускладнити процедури іноземним волонтерам в Україні.

Стимулювання розвитку форматів демократичної участі визначена безпосередньо через приєднання організацій громадянського суспільства до представництв дорадчих органів та розробки та розповсюдження керівних принципів участі громадськості в політичній діяльності. Принаймні незвичайним є те, що активізація громадського контролю відповідно до прийнятого рішення представників владних структур планується шляхом попереднього публічного обговорення цих рішень. Громадська / антикорупційна експертиза, консультації та семінари в різних форматах визначені як основні інструменти гарантування постійної участі громадських організацій у процесі формування та реалізації регіональної та місцевої політики.

Розробники планують підвищити успішність взаємодії держави та інститутів громадського суспільства в ході залучення до спільних тематичних заходів та оптимізації соціального діалогу. Особливо важливим при аналізі заходів є не стільки колегіальне надання соціальних послуг для населення, а саме відзначення свят. При цьому сам захід є конфіденційним, спрямованим на гарантування дотримання високого рівня прозорості та відкритості функціонування органів регіональних владних структур та місцевого самоврядування.

Перше на що варто звернути увагу – відсутність єдиної логіки та програмного підходу. Формально всі складові мають недостатній зв'язок між собою. Проблеми становлення інститутів громадянського суспільства визначаються дуже поверхово і далекі від реальності. Відповідно, немає належного усвідомлення варіантів їх розв'язанням. Тому програмні завдання та заходи не відповідають змістовного наповнення проблем. При цьому навіть низка програмних заходів на різних етапах дуже опосередковано пов'язані із завданнями, які повинні бути визначені. Заходи та їх наслідки часто розглядаються розробниками як одне й те саме.

Першочергово потребує вирішення завдання щодо визначення державного органу, що є відповідальним за підготовку проекту оновленої Національної програми посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства.

На сьогодні у частині областей відсутні регіональні програми сприяння розвитку громадянського суспільства, що деструктивно впливає на впровадження завдань нормативного документа. При цьому варто відзначити не успішність здійснення регіональними координаційними радами окресленого функціоналу. Недостатня ефективність правових інструментів координації дій Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування у ході реалізації державної політики посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства. Відповідно до Національної програми її реалізація повинна гарантуватися спільними діями представників державної та регіональної влади, представників громадськості для досягнення мети і принципів Національної програми. Оскільки значна частина його діяльності та регіональних програм пов'язана з прийняттям нормативно-правових документів, результативність їх виконання пов'язана з роботою Верховної Ради України та місцевих рад.

На рівні Національної програми вказується, що представники місцевого самоврядування залучені до її впровадження на основі та в порядку, передбачених законами України, статутами територіальних громад, в тому числі їх власними актами. Проте закон не зобов'язує органи місцевого самоврядування приймати місцеві програми посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства. Незважаючи на те, що успішна практика співробітництва місцевого самоврядування та громадського сектору щодо вироблення цілей місцевої політики посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства існує, у значній кількості територіальних громад такі документи відсутні. Невизначеність ролі Верховної Ради України у процесі реалізації Національної програми призвела до систематичного невиконання заходів, що обумовлювали внесення змін до документів правового регулювання.

Таким чином, законопроекти України мають важливе значення для оптимізації участі громадськості у розвитку та реалізації політики на державному та регіональному рівнях, вирішення питань місцевого рівня. Відповідно нормативно-правові документи України мають вагомe значення для покращення залучення представників громадськості до формування та реалізації державної та регіональної політики.

Тісна співпраця між громадянським суспільством та відповідними державними органами необхідна для аналізу ситуації та визначення тенденцій, виявлення проблем, розробки рішень, розробки проектів рішень, їх виконання та моніторингу виконання та оцінки ефективності. Такий підхід передбачено в процесі розробки цієї Програми.

Необхідно змінити механізм реалізації державної політики у сфері сприяння посилення взаємодії, зокрема:

- визначення чітких стратегічних задач і системи заходів, перспективних результатів їх впровадження;
- належна реалізація заходів та відстеження їх результатів;
- оптимізація координації між органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства у процесі впровадження державної політики у необхідній сфері на різних рівнях;
- зростання інституційної спроможності представництв виконавчої влади відносно оптимізації комунікативної взаємодії з громадськістю, в тому числі гарантування функціонування відповідних підрозділів;
- оптимізація взаємодії представників державної та регіональної влади під час запровадження державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства.

При цьому нова Програма ґрунтується на баченні ролі та значення громадянського суспільства та принципів його взаємодії з державою, на основі стандартів, закріплених у низці міжнародних документів. Програма також підтримує ключові цілі інститутів громадянського суспільства, викладені в Угоді про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого.

У контексті вищевикладеного постає питання контролю за виконанням заходів. Жоден орган не може бути панацеєю в цьому питанні. Крім того, напрями підтримки розвитку громадянського суспільства дуже різноманітні, і на сьогодні не існує єдиного органу, здатного здійснювати професійний контроль за всіма цими питаннями. Водночас, згідно з планом реалізації Національної програми посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства, можна зробити висновок про дві лінії контролю: державну та незалежну (громадську). Відповідальним за Уряд є відповідний відділ інформації та зв'язків з громадськістю.

Департамент може написати меморандум прем'єр-міністру, який має повноваження видавати інструкції, розпорядження чи догани за невиконання плану уряду. Крім того, кожен орган виконавчої влади повинен призначити особу або підрозділ, відповідальний за виконання завдань Програми. Також щорічно проводитимуться національні та регіональні форуми громадянського суспільства – звітні конференції про стан виконання планів та покращення правового середовища для державного сектору. Їх має організувати Кабінет Міністрів України і разом із представниками громадських організацій розглядати реалізацію стратегії, обговорювати прогрес, плани тощо.

Передбачається сприяти участі інститутів громадянського суспільства в соціально-економічному житті країни через надання соціальних та інших послуг, соціального підприємництва, державно-приватного партнерства. Низка завдань спрямована на налагодження суспільно корисної міжгалузевої співпраці: інститути громадянського суспільства – влада – бізнес (Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки).

Основними засобами запобігання поширенню потенційних загроз, а також інструментами ліквідації першопричин їх існування є:

- удосконалення інституційно-правового регулювання інститутів громадянського суспільства, особливо правового регулювання їх залучення до обговорення та управління рішенням на національному, регіональному (субрегіональному) та місцевому рівнях;
- активізація інформаційно-комунікаційної складової в роботі інститутів громадянського суспільства (налагодження між ними постійного діалогу та взаємного обміну інформацією, популяризація їх потенціалу та досягнень у суспільстві докільця, а також для органів державної влади та місцевого самоврядування, поширення передового досвіду та найкращих європейських практик спільного вирішення соціальних проблем тощо);
- створення систем неперервної освіти та навчання для інститутів громадянського суспільства, а також реалізація програм постійного навчання їх працівників та керівників;
- заохочення інститутів громадянського суспільства до мережі.

Визначені напрями збільшення результативності інститутів громадянського суспільства надає можливість збільшити потенційність розвитку в Україні загалом та соціальний вплив окремих недержавних інституцій та громадських утворень шляхом оптимізації використання доступних матеріальних та людських ресурсів.

При цьому варто акцентувати увагу на те, що в сучасному контексті європейської інтеграції України одним із ключових напрямів становлення її інститутів громадянського суспільства повинно бути розвиток мережевих структур, утворених за тими ж принципами, що й у держав ЄС і в тісній співпраці з європейськими партнерами. Так, Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (УНП ФГС Схід), що в сучасних умовах є одним із каталізаторів євроінтеграції українського громадянського суспільства, має визначати свій майбутній інституційний розвиток на ряду основних принципах: запровадження сучасних принципів стратегічного управління. Маркетинговий компонент його функціонування, цифровізація комунікації, оптимізація системи контролю, покращення результативного зворотного зв'язку, формування внутрішнього обміну послу-

гами, в тому числі диверсифікація спектру мотиваційних заходів, що реалізуються за участі представників Платформи.

Все це надасть можливість не тільки збільшити результативність УНП ФГС Схід у реалізації визначених завдань, а й збільшити інституційну спроможність та соціальний вплив, в тому числі щодо покращення співробітництва з органами державної та регіональної влади. Також буде здійснена гармонізація взаємодії з неурядовими організаціями, що орієнтовані на європейську інтеграцію України, проте знаходяться за межами Платформи, а також з іншими представниками громадянського суспільства з схожою метою (Індекс громадського суспільства).

Основними положеннями, які мають бути передбачені в новій Програмі, мають бути, зокрема:

- підготовка планів впровадження для реалізації Програми. Чітке розмежування функціоналу органів виконавчої влади відносно реалізації, відслідковування та оцінювання виконання документів на стадії розробки планів заходів, представлених публічних звітів щодо виконання планів заходів, аналізу досягнення очікуваних результатів (Корнієвський, Сидоренко, Пеліванова, 2021);

- конкретні інструменти залучення Верховної Ради України у хід впровадження Програми (залучення народних депутатів на етапі розробки планів заходів та моніторингу їх виконання);

- рекомендації представникам місцевого самоврядування про прийняття місцевих програм посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства, які б забезпечували широке поле галузевого співробітництва;

- визначення показників ефективності (кількісні показники, конкретний очікуваний результат, ресурси для реалізації);

- відображення актуальних акцентів посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства та визначення ключових завдань;

- створення єдиних вимог звітності щодо реалізації планів заходів на регіональному рівні.

Обговорення. Аналіз змісту програми посилення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства надає аргументи для формування висновку відносно виключно формального підходу до його становлення та імітації допомоги. Тому регіональне громадянське суспільство може перебувати а активній фазі розвитку не лише за рахунок регіональній цільовій програмі, скільки попри її впровадження. Зміст Програми більше схожий на випадковий набір різноспрямованих заходів, а не на логічно структуровану послідовність інструментів вирішення цілей і завдань програми.

Програмні документи не враховують сучасні принципи та тенденції розширення участі громадськості в регіональній політиці, які притаманні демократичним державам, а також реальні проблеми, які найбільше перешкоджають розвитку громадянського суспільства.

Програмний документ не передбачає запровадження нових ефективних форм участі громадськості та розробки та застосування механізмів врахування її результатів. Немає й мови про зворотний зв'язок у формі звітності перед громадськістю про те, як участь громадськості впливає на її діяльність та рішення. Без цього участь громадськості й надалі буде суто імітаційною, громадянське суспільство буде недостатньо розвиненим, а регіональна та місцева демократія буде переважно фасадною. Фактично, розробники програмних документів не звертають уваги на проблему надання послуг з розвитку громадянського суспільства, зокрема створення електронних сервісів для всіх форм участі громадськості.

Програмний підхід до розвитку громадянських компетентностей молоді є абсолютною формальністю і навіть не усвідомленням реальної значущості проблеми.

Загалом зміст програмного документу свідчить про дуже низьку зацікавленість влади у розвитку інститутів громадянського суспільства та зростання його впливу на діяльність та рішення влади. Програма набагато більше моделює намір сприяти розвитку громадянського

суспільства, ніж реальні кроки в цьому напрямку. Щоб отримати хороший результат для всіх, потрібно, щоб кожен добре організував процес у контексті розробки урядом проектів рішень і програм з ефективними громадськими експертами та активістами.

Щодо відсутності громадської ініціативи та програм фінансової підтримки, інноваційної діяльності, учасники взаємодії мають відзначити міжнародних партнерів та донорських інституцій (Сенча, 2020).

Потрібно розробляти власні плани та концепції діяльності разом із громадськістю, молоддю, з тими, на кого і для кого вони спрямовані. Добре володіти показниками відповідних досліджень і враховувати їх у будь-якій діяльності. Тому, вбачаємо успіх такої взаємодії. Прикладами лише останніх інноваційних рішень та заходів з відповідними результатами стали: мобільні лабораторії для молоді та активних освітян, платформи вуличного діалогу з молоддю в Галереї кращих практик. Соціальна єдність, після якої таборують та отримують фінансову підтримку найкращі ідеї молоді, творча діяльність мереж Послів Миру та Інклюзивних Громадських Радників та багато іншого. Всі мають бути інноваційними у вирішенні та розвитку, підготовці молоді до дорослих справ через цікаві формати взаємодії, наприклад, запросила взяти участь у підсумковому турнірі з дебатів для молоді на теми, пов'язані з баченням молоді щодо реалізації Національної Стратегії.

Висновки. Перш за все, можна констатувати, що загалом державна політика, спрямована на розвиток громадянського суспільства в Україні завершила початковий, фундаментальний етап становлення. Про це, зокрема, свідчить формування законодавчого регулювання різнопланових питань взаємодії представників державної влади та громадянського суспільства, а також певна стабільність визначення державою стратегічних цілей у цій сфері.

Розробка подібних програм покращить якість місцевої політики та роботи органів місцевого самоврядування, продемонструє прагнення місцевої влади впроваджувати демократичні принципи діалогу та партнерства з громадськістю, спонукатиме державний сектор до більш тісної співпраці з органами місцевого самоврядування та залучення в органах місцевого самоврядування.

References:

1. Hromadskyi suprovid realizatsii Natsionalnoi stratehii spryiannia rozvytku hromadianskoho suspilstva na 2016–2020 roky na rehionalnomu rivni [Public support for the implementation of the National Strategy for Civil Society Development for 2016–2020 at the regional level] Asotsiatsiia spryiannia samoorhanizatsii naseleння. URL: <https://issuu.com/undpukraine/docs/support2> [in Ukrainian].
2. Indeks hromadianskoho suspilstva CSO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia v Ukraini. URL: <https://www.usaid.gov/europe-urasia-civil-society> [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K> [in Ukrainian].
4. Korniiievskiyi O., Sydorenko D., Pelivanova N. ta in. (2021) Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini u 2020 rotsi [The state of development of civil society in Ukraine in 2020]. Kyiv: NISD. 116. [in Ukrainian].
5. Sencha S. A. (2020) Analiz mozhlyvosti adaptatsii dosvidu zarubizhnykh krain dlia stymuliuvannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Analysis of the possibility of adapting the experience of foreign countries to stimulate the development of civil society in Ukraine]. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 1, 170–177 [in Ukrainian].
6. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Natsionalnu stratehiiu spryiannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2021–2026 roky» vid 29.09.2021 № 487 / 2021 [Decree of the President of Ukraine «On the National Strategy for Civil Society Development in Ukraine for 2021–2026» from 29.09.2021 № 487 / 2021]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4872021-40193> [in Ukrainian].